

УДК 328.185

К. А. Бабенко,
доктор юридичних наук, професор кафедри університетської та професійної освіти,
Вищий державний навчальний заклад "Університет менеджменту освіти" Національної
академії педагогічних наук України

С. Ж. Лазаренко,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
завідувач кафедри університетської та професійної освіти,
Вищий державний навчальний заклад "Університет менеджменту освіти"
Національної академії педагогічних наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ

K. Babenko,
Doctor of Laws, Professor of Department of University and Professional Education, "University of Educational
Management" of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

S. Lazarenko,
Doctor of Laws, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of Department of University and Professional
Education, "University of Educational Management" of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ORGANISATIONAL AND LEGAL ASPECTS IN COMBATING CORRUPTION

У статті досліджено теоретичні та практичні питання, пов'язані з організаційно-правовими аспектами протидії корупційним діянням. Виділено об'єктивні та суб'єктивні причини поширеності корупції в Україні. Визначено основні методи та заходи запобігання корупції, зокрема попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.

In the article the theoretical and practical issues related to organizational and legal aspects of combating corruption have been investigated. The objective and subjective causes of corruption in Ukraine have been dedicated. The basic methods and measures to prevent corruption, in particular prevention of corruption and ensuring transparency of real power, have been determined.

Ключові слова: організаційно-правові аспекти, корупція, причини, методи, заходи, запобігання, відкритість влади.

Key words: organizational and legal aspects, corruption, causes, methods, measures, prevention, open government.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розбудова європейської правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає викорінення негативних соціальних чинників. Серед них криється і корупція, що має досить високий рівень латентності з глибоким корінням. Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Можна стверджувати, що корупція як антисоціальне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Вона перешкоджає демократичним змінам, зводить нанівець важливі реформаторські починання, міняє природу громадського контролю за діяльністю органів державної влади, завдає чималої шкоди і не сприяє позитивному іміджу України в світових відносинах.

Масштаби й наслідки процесів корупційності в усіх державах світу вимагають від відповідних державних і міжнародних установ та організацій постійного й поглибленого аналізу її причин з метою нейтралізації та роз-

робки заходів щодо її подолання. Першорядне значення в протидії корупції як пріоритетного завдання державної політики, надається усуненню причин корупції.

Визначення й комплексне дослідження теоретичних і прикладних проблем протидії корупційним діянням створює засади для поглибленого засвоєння норм закону, формування негативного ставлення до проявів корупції.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Безперечно, треба розуміти, що викорінити, ліквідувати корупцію повністю неможливо. Максимум, чого можна досягти у протидії цьому негативному явищу, — зменшити його обсяги; змінити характер корупційних виявів; обмежити вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси; збільшити ризик настання негативних наслідків для особи, яка вступає в корупційні відносини. З огляду на це потрібно визначити і вирішити конкретні організаційно-правові завдання

протидії корупції. І хоч різні аспекти вивчення та розв'язання цієї проблеми висвітлено у працях В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, Ю. Битяка, Д. Бахраха, А. Гайдука, В. Гаращука, В. Гіжевського, І. Голосніченка, Р. Калюжного, М. Камлика, С. Ківалова, З. Кісіль, В. Колпакова, А. Комзюка, В. Марчука, М. Мельника, Є. Невмержицького, О. Негодченка, О. Остапенка, С. Рогульського, Ю. Тихомирова, М. Хавронюка, Ю. Шемшученка та інших, але комплексних досліджень щодо з'ясування організаційно-правових засад протидії корупційним правопорушенням здійснено ще недостатньо. Саме цим і визначається актуальність проведеного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні теоретичних та практичних питань, пов'язаних з організаційно-правовими аспектами протидії корупційним діям.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Корупція як соціальне явище вкоренилася в різні галузі суспільного життя України.

Подолання корупції, поза сумнівом, — одна з найактуальніших проблем нашої держави. І головне місце в антикорупційній діяльності посідає ставлення до цієї проблеми з боку владних структур, керівництва держави, їхня безпосередня участь в організації рішучої та безкомпромисної протидії корупційним виявам. Щоправда, Україна першою з колишніх республік Союзу РСР прийняла Закон "Про боротьбу з корупцією", першою на пострадянському просторі створила спецпідрозділи з боротьби з корупцією, надавши їм широкі повноваження для викорінення цього небезпечного явища. Рішучість держави в намаганні подолати корупцію демонструють законодавчі акти, спрямовані на її запобігання і протидію.

Однак вжиті за останні роки організаційно-правові заходи не були до кінця ефективні: не вдалось усунути основні соціальні, економічні та інші передумови вияву корупції; боротьба з корупцією ще не стала пріоритетною для багатьох державних органів, їхня діяльність здійснюється без конкретної системи та належної вимогливості, достатнього інформаційного забезпечення, додержання принципу розподілу функцій та відповідальності. Антикорупційні заходи ще не мають належної підтримки в суспільстві, хоч владні органи вживають серйозні заходи.

Корупція — це явище, яке можна пояснити суб'єктивними причинами, через які особи, що за посадою наділені повноваженнями виконувати функції держави, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг. Корупція може мати різні форми: одержання хабарів, подарунків, розкрадання бюджетних коштів, так звана моральна корупція (зловживання особистим впливом), а також зловживання владою або службовим становищем.

Розглядаючи поняття корупції, слід виходити із такого: корупція — соціальне явище, а не конкретне суспільно небезпечне діяння; це явище характерне для всіх держав світу, невід'ємний атрибут публічної влади. Державний апарат будь-якої країни не може забезпечити свого функціонування без зловживань представників цього апарату. Відмінність різних держав щодо специ-

фіки корупційних діянь полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на соціальні, економічні та політичні процеси.

У правовому значенні корупція — це комплексне поняття, яке охоплює сукупність (систему) взаємопов'язаних правопорушень, за вчинення яких особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Корупція, безумовно, негативне явище для будь-якого суспільства, вона стримує інвестиції та уповільнює економічне зростання. Це одна з причин того, чому ця проблема привертає увагу міжнародних інституцій, чому її досліджують міжнародні рейтингові агентства.

З'ясування причин і умов корупції необхідно для розробки засобів і методів протидії корупції. Виходити при цьому потрібно з того, що соціальні передумови корупції існують як у кожній окремій державі, так і в певних типах країн (наприклад, у країнах перехідного типу). Це дозволить, по-перше, позбутися досить поширеного спрошеного підходу до розуміння корупції; по-друге, визначити реальні завдання у сфері протидії корупції; по-третє, визначити дієві заходи щодо запобігання і протидії корупції. Все це повинне базуватися на однозначному розумінні того, що жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету проти корупції. Отже, ставити питання про повне викорінення корупції (що має місце не лише на рівні політичних заяв, а й міститься в окремих нормативно-правових актах) неправильно.

Аналіз причин поширеності корупції в економічних, політичних, правових, соціально-культурних, моральних і психологічних площинах дозволяє виділити наступні об'єктивні причини поширеності корупції в Україні:

1. Становлення нової державності та руйнування старої системи державного управління. Не досягнуто повної стабільності в кадровому складі державних службовців та структурі органів державної влади. Система центральних органів влади (міністерств та відомств) досить часто піддається реорганізаціям. В умовах нестабільності органів влади ймовірність корупційних діянь значно зростає.

2. Перерозподіл державної власності (передача в оренду трудовим колективам, створення акціонерних товариств, розпродаж і передача в приватну власність). Цей процес супроводжується численними корупційними діяннями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею (продажем) їх новим господарям.

3. Занепад економіки, розгортання економічної кризи (спад виробництва, скорочення обсягів продукції, повільне оновлення основних фондів).

4. Тінізація економіки. З ряду причин частка тіньової економіки в Україні досягла 30—50% реального ВВП. Однією з умов існування тіньової економіки є широкий підкуп державних службовців.

5. Зменшення надходження податків (в результаті приховування доходів до державного бюджету не надходять величезні кошти, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві за рахунок перекриття джерела для виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери).

6. Різке скорочення надходжень до державного бюджету, зменшення асигнувань на утримання бюджетної сфери та заборгованість із виплати працівникам бюджетної сфери заробітної плати.

7. Незавершеність формування правового поля в Україні, суперечливість норм різних законів, та як результат — підбурювання працівників державних органів до корупційних правопорушень.

8. Монополізація державними службами багатьох послуг для населення. Відсутність у населення альтернативи вибору суб'єкта послуг ставить їх у повну залежність від чиновника.

9. Різке зростання в суспільстві злочинності, поширеність особливо тяжких злочинів. У цих умовах, по-перше, у правоохоронних органів не вистачає сил для розкриття справ, пов'язаних з корупцією, оскільки вони важко піддаються розкриттю; по-друге, боротьба з корупцією за важливістю поступається місцем перед необхідністю розкриття таких кримінальних злочинів, як замовні убивства, розбійні напади тощо.

Поряд із зазначеними, існують суб'єктивні причини поширеності корупції, зокрема:

1. Перехідний період у житті суспільства пов'язаний із розпадом старої системи моральних та духовних цінностей. Нова система цінностей ще не утвердилася. Втрата значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор призводить до стану розгубленості і одночасно до поширення в суспільстві цинізму, аморальності.

2. Новим у житті суспільства стало проголошення політичного, ідеологічного, духовного плюралізму позитивною цінністю. За часів тоталітарного режиму громадяни орієнтувались на єдину для всіх систему духовних цінностей, тоді як за нових умов укорінювалися засади плюралізму, що призвело до роз'єднаності людей в організаціях, байдужості державних службовців до справ колег по роботі, індивідуалізації поведінки особистості на службі, втрати неформального контролю за поведінкою працівника з боку групи.

3. Відсутність чітко проголошеної державою мети, яка здатна об'єднати суспільство, що позбавляє окремого державного службовця високих суспільних орієнтирів та не розвиває почуття патріотизму.

4. Поширення корупції у різних сферах життя, перетворення її на масове явище, що робить її елементом повсякденності, звичаю, традиції. Звичкільсть до неї населення, особливо в деяких сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма.

На думку авторів статті, серед основних методів та заходів запобігання корупції можна виділити наступні.

1. Стратегічним напрямом боротьби з корупцією має бути попередження корупційних проявів. Характер профілактичних заходів зумовлюється глибиною з'ясування соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь. Одне із основних завдань, які постають у цьому зв'язку, — зробити корупцію справою ризикованою й не вигідною. Зокрема правовий і соціальний статус службовця, для якого завжди є спокуса використати надані йому владні або посадові повноваження в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, повинен стимулювати його до законослухняної поведінки.

2. Ефективна протидія корупції неможлива без забезпечення реальної відкритості влади. Діяльність державних структур та їх посадових осіб має стати прозорою для громадян України. Мова йде про висвітлення "темних кутів" діяльності вітчизняного чиновництва, які є сприятливими для процвітання корупції. І хоча останнім часом у нашій країні зроблено величезний крок у напрямі відкритості влади (це зумовлене об'єктивними процесами

демократизації суспільства), слід констатувати, що звичка утаємничувати геть усе ще міцно сидить у психології української бюрократії. Забезпечивши відкритість діяльності владних структур, влада зможе вирішувати три надзвичайно важливих для себе і суспільства завдань:

- повернути довіру громадян до офіційної влади;
- створити несприятливі умови для корумпованості суспільства;
- забезпечити реалізацію конституційних прав громадян в інформаційній сфері (статті 32 і 34 Конституції України).

В Україні зроблено дієві кроки щодо встановлення взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави, інформування населення про діяльність уряду. Водночас в умовах ринкової економіки органи державної влади та місцевого самоврядування мають звертати увагу на наслідки своїх дій. З одного боку, уряд має відповідальність щодо забезпечення законності, соціальної гармонії, добробуту, з іншого уряд для розвитку та підвищення ефективності економіки має підтримувати розвиток бізнесу.

У встановленні взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави щодо ефективної протидії корупції можна виділити наступні принципи:

Принцип відвертості влади перед суспільством — забезпечення відвертості інформації при виробленні і ухваленні управлінських рішень. Це один з основних принципів, має бути дотриманий, оскільки журналісти, систематично стикаються з неможливістю отримати інформацію, що цікавить.

Принцип рівності — забезпечення рівного права на інформацію для всіх ЗМІ. Слід особливо відзначити, що рівне право на здобуття інформації закріплене в ст. 34 Конституції України, і повинно неухильно дотримуватися. За даними моніторингу порушень законних прав і інтересів журналістів, що проводиться Міжнародною асоціацією з захисту свободи слова (IFEX), вибіркковість в наданні інформації є одним з найбільш поширених видів даних порушень.

Принцип соціальної орієнтації — забезпечення пріоритету при здійсненні державної підтримки інформаційним проектам соціальної спрямованості.

Принцип законності — формування системи, що забезпечує політичну і ідеологічну свободу думки та слова, незалежність засобів масової інформації. Всі необхідні для цього норми закріплені в чинному законодавстві України.

Принцип системності — інформаційна політика спирається на принцип системності в стосунках адміністрації з усіма ЗМІ. В даному випадку маєтися на увазі регулярне проведення зустрічей з керівниками ЗМІ, де всі питання та проблеми спільно обговорюються [1].

Нормативно-правову базу ефективної протидії корупції складають такі офіційні державні документи:

Закони України "Про засади запобігання і протидії корупції", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення", "Про телекомунікації", "Про телебачення і радіомовлення", "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку випуску видавничої продукції на умовах держав-

ного замовлення", "Про захист суспільної моралі", "Про доступ до публічної інформації", "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації", "Про інформацію", "Про місцеві державні адміністрації" (статті 13, 25);

Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України і Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25.11.2002 року №327/225 "Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади";

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернету інформації про діяльність органів виконавчої влади", Положення про НКР "Положення про науково-консультативну раду Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі" від 7 жовтня 2008 року № 4, Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 року № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 року № 1035-р, Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 року № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики", Накази Міністерства економіки України від 04.12.2006 року № 367 "Про методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання" та від 04.12.2009 року № 1367 "Про Порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координації цієї роботи".

Конституція України [2] надає широкі можливості для участі громадськості в діяльності влади, її інститутів, сприяє значній її підзвітності народові, прозорості та відкритості, спрямованості на потреби людини.

Конституція України наголошує:

— "права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність..." (Ст. 3);

— "носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування..." (Ст. 5);

— "держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України" (Ст. 15);

— "Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів...Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах...Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів..." (Ст. 36);

— "Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до дер-

жавної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування" (Ст. 38);

— "Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк" (Ст. 40);

— "Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб..." (Ст. 55);

— "Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії" (Ст. 69).

Закон України "Про інформацію" закріплює право громадян на інформацію та закладає правові основи інформаційної діяльності. В статті 1 під інформацією цей Закон розуміє "документовані або публічно-оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі". Згідно зі ст. 43, "кожний учасник інформаційних відносин для забезпечення його прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про:

- діяльність органів державної влади;
- діяльність народних депутатів;
- діяльність органів місцевого і регіонального самоврядування та місцевої адміністрації;
- те, що стосується його особисто".

У ст. 10 право на інформацію забезпечується "обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення...". Згідно зі ст. 19 цього Закону, "державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових закладів та інших заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підлягають під дію обмежень, встановлених цим Законом...". Надзвичайно важливою є ст. 32, якою громадянам надається можливість направляти інформаційні запити для одержання будь-якого офіційного документу: "Громадяни мають право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документу, незалежно від того, стосується цей документ його особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених цим Законом.

Під запитом щодо надання письмової або усної інформації у цьому Законі розуміється звернення з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадових осіб з окремих питань... Органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб".

У ст. 1 Закону України "Про доступ до публічної інформації" [3] надано визначення й тлумачення публічної інформації, яка "відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у

володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом".

Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" [5] визначені поняття державної підтримки засобів масової інформації як сукупності правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державного сприяння зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури; державних засобів масової інформації; організації фінансово-економічної та іншої державної підтримки засобів масової інформації.

Не підлягає обов'язковому наданню інформація, що є державною таємницею. Види такої інформації визначені у Законі України "Про державну таємницю" [6]: "Державна таємниця — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди життєво важливим інтересам України і які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею та підлягають охороні з боку держави".

Закон України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" [7] визначає порядок всебічного та об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію".

Отже, існує необхідність прийняття законодавчих норм, які забезпечували би процедури взаємозв'язку органів державного управління та громадян України у сфері вироблення нової суспільної політики щодо протидії корупції, яка містить дієві механізми стримувань і противаг, а також забезпечує основне право громадянина на інформацію про діяльність владних структур. Вироблення таких норм може бути вагомим кроком на шляху лібералізації та демократизації національного законодавства, ефективної протидії корупційним проявам.

Аналіз чинного законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави стверджувати, що в Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності — кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної.

ВИСНОВКИ

Отже, корупція завдає суспільній свідомості і моралі шкоди, яку важко виміряти, а її наслідки відчуватимуться тривалий час. Корупція є негативним аспектом спроб налагодження взаємовідносин між публічною владою і громадянським суспільством, спроб комунікаційної взаємодії. Корупцію неможливо подолати без готовності до цього владних структур.

До основних методів та заходів запобігання корупції автори відносять попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.

Державна політика щодо протидії корупції орієнтована на продукування та спрямування інформаційних потоків, на роз'яснювальну роботу, формування сприятли-

вого комунікативного середовища, покликана вивчати суспільні потреби, громадську думку, сприяти залученню громадськості до публічного діалогу, участі у формуванні, прийнятті та реалізації державно-управлінських рішень, критичному осмисленню населенням державної політики. Відкритість інформації, адекватна поінформованість населення забезпечує характер зворотного зв'язку, сприяє свідомій участі громадян у державному управлінні в цілому, надає можливості для обґрунтованої відповіді та раціонального впливу громадськості на державні рішення.

Література:

1. Забезпечення доступу до інформації про державні органи та діяльність посадових осіб: Нормативно-правові акти / Упор.: Я. Малик, О. Киричук, А. Чемерис. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2003. — 91 с.
2. Конституція України // Закони України. — Т. 10. — К.: Основи, 1998. — С. 5—41.
3. Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 31.01.2011 № 2939-VI // Інтернет-ресурс Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія / Б.В. Романюк, О.Ю. Бусол; Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвідом. наук.-дослід. центр пробл. боротьби з організованою злочинністю. — К.: ТОВ "Поліграф-Сервіс", 2010. — 627 с.
5. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 07.04.2011 № 3206-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>
6. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" від 07.04.2011 № 3207-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>

References:

1. Malik, Ya. Kirichuk, A. and Chemeris, A. (2003), "Providing access to information about the activities of state bodies and officials", Normative legal acts. — L'viv, p. 91.
 2. The Constitution of Ukraine (1998), "Laws of Ukraine", vol.10, pp. 5—41.
 3. The Law of Ukraine (2011), "About access to Public Information", # 2939-VI, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. (Accessed October 2014).
 4. Romanyuk, B.V. and Busol, O.Yu. (2010), Laws of Ukraine and foreign countries in preventing corruption. Foreign practices in combating corruption, [Monography], Rada of national security and defense of Ukraine, Intergovernmental scientific and research center in combating criminals, Kyiv, Ukraine, p. 627.
 5. The Law of Ukraine (2011), "About basis for preventing and combating corruption", # 3206-VI, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (Accessed 24 October 2014).
 6. The Law of Ukraine (2011), "About changes to Laws of Ukraine in responsibility for corruption offense", #3207-VI, 07.04.2011, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17> (Accessed 4 November 2014).
- Стаття надійшла до редакції 06.12.2014 р.*